

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Sirviö, Tomi

Title: Kirja-arvostelu : Ursula K. Le Guin (suom Titia Schuurman): Kompassiruusu

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja 2024

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Sirviö, T. (2024). Kirja-arvostelu : Ursula K. Le Guin (suom Titia Schuurman): Kompassiruusu. Maailmankirjat : käännöskirjallisuuden verkkolehti. <https://www.maailmankirjat.maape.net/ursula-k-le-guin-kompassiruusu/>

Ursula K. Le Guin (suom Titia Shuurman): Kompassiruusu

Koti (<https://www.maailmankirjat.ma-pe.net/>)

/ Ursula K. Le Guin (suom Titia Shuurman): Kompassiruusu (<https://www.maailmankirjat.ma-pe.net:443/ursula-k-le-guin-kompassiruusu/>)

Ursula K. Le Guin (suom Titia Shuurman): Kompassiruusu

TOMI SIRVIÖ

Spefin klassikko, mm. *Maameren tarinat* -sarjasta tunnetun Ursula K. Le Guinin (1929–2018) *Kompassiruusun* (1982) kaksikymmentä novellia kartoittavat maailmankaikkeuden eri alueita, tuttuja ja tuntemattomia. Monet novelleista liittyvät vahvasti spekulatiivisen fiktion genreihin. Toiset taas ovat jonkinlaisia psykologisia luonnehdintoja, joista odottaa koko lukemisen ajan löytävänsä jotain yliluonnollista mutta ymmärtää, että tuo lukutapa kartoittaa itse asiassa esimerkiksi kauhun ja puhtaasti psykologisen kuvauksen välistä rajaa, joka voi olla hiuksenhieno. Uuteen asuntoon muuttaminen voi toisessa novellissa tarkoittaa kuolemaa ja uutta elämää ”vain” vertauskuvallisesti ja toisessa puolestaan kirjaimellista kuolemanjälkeistä elämää.

Spekulatiivinen fiktio kartoittaa tuntematonta. Monesti spefiin kuuluu myös pohdintaa siitä, miten ihmeellisiä asioita voisi kuvailla, miten sanoittaa sellaista, jolle ei ole sanoja. Tämä tematisoituu esimerkiksi novellissa ”Haaksirikkoutuneen muukalaisen ensimmäinen selonteko Derbin kadanhille”, jossa kertoja yrittää turhaan selittää avaruusolennolle, mikä on ihmiskunta ja minkälaista on elämä avaruusaluksessa. Astronautti valitsee metaforakseen Venetsian, joka vieraannutetaan kevyesti: siivekkäät leijonat lukevat kirjoja, kyse on tietenkin patsaista ja niiden personifikaatiosta. Venetsiassa eläminen on yhtä haurasta kuin lentäminen avaruusaluksella: koko ajan täytyy pelätä, milloin jokin elämälle tärkeä elementti sortuu.

Kielen ja ymmärryksen rajoja kartoittaa niin ikään kokoelman ensimmäinen novelli ”Akasiansiementen kirjoittaja”. Se on kirjoitettu tutkimusartikkelimaiseen muotoon. Siinä tutkitaan eri eläinlajien, kuten valaiden ja pingviinien, kieltä ja runoutta. Eläinten kielet ymmärretään toisten kielten valossa: esimerkiksi ihmiselle ilmaisu ”ylös” on yleensä myönteinen, mutta maan alla elävälle muurahaiselle se on kielteinen. Novelli on lopulta tulkittavissa satiiriksi ihmisen taipumuksesta nähdä muu elollinen ja jopa eloton omana kuvanaan, sillä lopussa kieltä löydetään jopa kivien tuottamana. Perusteena tälle on varsin uskottavasti se, että runouden ei tarvitse olla kommunikaatiota.

Novellissa ”Uusi Atlantis” eletään maailmassa, jossa koneet ovat vieneet ihmisiltä työt. Ihmisten täytyy kuitenkin valvoa koneita, vaikka ne kykenevät itsenäiseen työskentelyyn. Automatisaatiosta huolimatta valtio ei tue sitä, että yksilö kehittäisi työstä vapaana itseään. Työhaluttomat viedään leireille, seksuaalisuutta kontrolloidaan. Novellin henkilöt keksivät, miten aurinkoenergiaa voisi hyödyntää koko ihmiskunnan hyväksi. Uutisissa kerrotaan, miten muinoin uponnut manner on nyt löydetty. Atlantis vertautuu novellin sivilisaatioon,

joka myös vajoaa omaan mahdottomuuteensa. Vertautuminen tapahtuu katkelman omaisissa kuvauksissa uusista olennoista, jotka aurinkoenergia tuo maapallolle: ”Toisen kadun varrelle, suunnilleen alimpien ikkunoiden tasalle ilmestyi satoja välkkyviä hopeahippusia. Ne kääntyivät kaikki yhtenä parvena kohti poikkikatua, ja niiden välke hävisi tummansiniin varjoihin.” (s. 50–51.) Katkelmissa kaloihin liittyvä kuvasto yhdistyy valoon liittyviin sanoihin, mikä saa dystooppisen, vanhaan teknologiaan nojaavan yhteiskunnan tuntumaan sekä vedenalaiselta että vanhanaikaiselta: aurinkoenergia on juuri tekemäisillään maailmasta täysin uudenlaisen.

Kirjan liepeessä todetaan, että Le Guin toi feministisiä näkökulmia tieteiskirjallisuuteen. Nämä ovat luettavissa selvästi esimerkiksi novellista ”Sur”. Siinä kerrotaan, kuinka naisista koostuva retkikunta käy etelänavalla, kauempana kuin kukaan muu aiemmin on käynyt. Novelli alleviivaa tunteisiin yhdistyville konditionaaleilla miesten säälistävää pakkomiellettä valloittaa:

”Minä toivoin, että emme olisi menneet navalle. Taidan toivoa sitä vielä nytkin. Mutta jo silloin olin iloinen, että emme olleet jättäneet merkkiä, sillä jonakin päivänä sinne ehkä tulisi mies, joka haluaisi olla ensimmäinen, ja merkin nähdessään hän tajuaisi olleensa houkka ja hänen sydämensä murtuisi.” (s. 300).

Eräs naisretkikunnan jäsen synnyttää etelänavalla, ja muut jäsenet toimivat kättilöinä, mikä asettuu miehisen turhamaisuuden vastakohtaksi.

Naisista koostuva miehistö esiintyy myös pelkkää dialogia sisältävässä novellissa ”Sisäkanava”, joka käsittelee vanhaa avaruusolento avaruusaluksessa -motiivia. Feministinen miehistö ei halua tappaa olentoa, vaan yrittää ymmärtää, miten sen kanssa voisi tulla toimeen. Olennon olomuodosta ei tule novellissa varmuutta. Kasvaako se kokoa loputtomasti, vai valtaako se henkilöstön mielet telepaattisesti, voiko se elää avaruudessa, aluksen ulkopuolella vai kuoleeko se sinne ja mitä pitäisi tehdä, ettei se kuolisi? Humoristinen dialogi vie toimintaa tehokkaasti eteenpäin paljastaen uusia, aiemmasta scifistä tuttuja näkökulmia. Aliperämiehen kertomana näytetään, kuinka pelottava, loputon ja mieleton – mutta myös kaunis – avaruus on. Toisaalta annetaan vihiä siitä, että avaruusolento puhuu hänen kauttaan, mutta rivien välistä voidaan lukea myös, että hän on sairastunut *Star Trekistäkin* tuttuun avaruushulluuteen:

”Tuliset karhut ja skorpionit kuohuvat kuin valonhohtoinen vaahto ja virtaavat loisteliaasti keulastamme perään päin. Alapuolella, yläpuolella, joka puolella ympärillä avautuu tutkimaton syöveri täynnä käsittämättömiä kauhuja, aavistamattomia onnettomuuksia, ansaitsematonta kauneutta ja odottamatonta kuolemaa. Me syöksymme lentävän siankärsämön varren lailla todennäköisyysnielujen poikki eteenpäin, jos se suunta nyt on eteenpäin.” (s. 174.)

Aliperämiehen vuorosanat ovat kuin proosarunoja, joissa avaruusmatkailun käsitteet, kuten ”todennäköisyysnielu”, kohtaavat maapallon luonnosta tuttuja sanoja, kuten ”siankärsämön varsi”, ja joissa on paljon käsitteellisiä ilmauksia, kuten ”syöveri täynnä käsittämättömiä kauhuja”, jotka äärimmäisessä abstraktiudessaan ovatkin niin konkreettisia kuin tyhjiys voi olla.

Novelli ”Majaa muuttamassa” sisältää vaikuttavia kauhuelementtejä. Siinä nuoren naisen täti kuolee. Täti on huolehtinut kertojasta tämän äidin menehdyttyä. Tädin ja nuoren naisen side on niin vahva, ettei kuolemakaan voi sitä rikkoa. Kauhukuviin yhdistyy salatieteellinen teoria:

”Täti nousi esiin keskeltä huoneen lattiaa. Punaiset lattialaatat nousivat koholle ja halkesivat. Laattojen välistä työntyi esiin tädin tukka ja pää ja sitten koko ruumis. (...) Minua pelotti niin etten pystynyt puhumaan. ”Päästä minut!” täti sanoi. Mutta ei se oikeasti ollut täti, se oli vain tädin palanen, joka oli palannut maan alta hautausmaalta, koska olin kaivannut häntä.” (s. 100.)

Lainauksessa korostuu se, miten lähellä suomen kielessä sana kaivata on sanaa kaivaa. Kun ihminen kaipaa kuollutta, tulee hän samalla kaivaneeksi tämän hengen tai sen kalpean heijastuman haudasta. Lainauksessa korostuu myös kauhulle ominainen reaktio yliluonnolliseen: pelko kuolleista palaavaa kohtaan vie puhekyvyn. Rytmikäs ilmaus ”maan alta hautausmaalta” sisältää sisäsointuisuutta, joka tuottaa loitsumaisuutta. Tahtomattaan kertoja manaa kuollutta esiin vain kuvaillessaan ilmiötä. Lattialaattojen läpi työntyvä täti on kuvattu tehokkaasti vain muutamalla lauseella.

Kauhua edustaa myös novelli ”Vaimon kertomus”. Se kääntää tutun ihmissusitarinan nurin. Lukija arvailee, että kyseessä on todella sudeksi muuttuva ihminen, kunnes hän lukee, että muutos tapahtuu aina uudenkuun aikaan, ei täysikuun, ja että muuttuja lähtee vaeltelemaan ulos, keskipäivän aurinkoon. Novelli ”Halun harhapolut” alkaa Le Guinin

romaanista *Pimeyden vasen käsi* (1969) tutulla kulttuuriantropologisella tyyllillä, mutta yllättääkin lopulta ajautuessaan Jorge Luis Borgesin kertomuksista tuttuun problematiikkaan koskien sitä, voiko ihminen olla jonkun toisen unessa.

Eräs toistuva teema kokoelmassa on medikalisaatio. Novelleissa ”Testi” ja ”Ruusun päiväkirja” kerrotaan yhteiskunnista, joissa kansalaiset ohjataan mitä pienimmästäkin syystä mielisairaalaan tutkimuksiin. Jälkimmäisessä novellissa potilaiden mieliin kurkistetaan psykoskoopilla, joka olisi voinut mahdollistaa surrealistisempiakin unijaksoja, nyt kertojakin ihmettelee potilaidensa latteaa sisäistä maailmaa. Toisaalta kertomuksen kuvaamassa dystopiassa ihmisillä tuskin on liiemmästi mielikuvitusta. Novellissa ”Toisin silmin” päästään medikalisaatiosta, kun huomataan, että vieraille planeetalle muuttaneiden jälkeläiset eivät tarvitsekaan enää samoja lääkkeitä, joita heidän vanhempansa käyttävät joka päivä, voidakseen elää uudessa maailmassa.

Suomentaja Titia Schuurman tavoittanut merkityksiä, joihin alkuperäisteos ei ole yltänyt. Esimeriksi ”Ruusun päiväkirjassa” ilmauksen ”susi, joka muuttui letuksi” lettu on ollut alun perin pannukakku eli pancake. Käännös tuo mukaan sanaleikin, koska lettu on äänteellisesti lähellä kettua, johon susi voi assosioitua helposti ja miellelyhtymistähän novellin käsittelemässä mielen tutkimuksessa on kyse.

Voisi kuvitella että, novellien spefi-käänteet ovat vuosikymmenten kuluessa menettäneet tehoaan toistuttuaan monia kertoja muiden kirjoittajien teoksissa, mutta teksti ohjaa lukijaa elämään ne kuin ensimmäistä kertaa. Tuoreuden tunnetta ovat mukana tuottamassa myös psykologisiksi kuvauksiksi jäävät kertomukset, jotka antavat yliluonnollisia tapahtumia sisältäville novelleille kontrastia: kun ihmeellistä ei löydy jokaisesta novellista, sen kohtaaminen tuntuu joltakin.

Ursula K. Le Guin: *Kompassiruusu* (The Compass Rose). Suom. Titia Schuurman. Moebius 2024. 304 s.

Tomi Sirviö on runoilija ja väitöstutkija.